

FATİH RAMAZAN SÜER**

Sa'dî Efendi'nin Es'ile-i Sûfi Ecvibe-i Sa'dî Adlı Namaz Risalesi*

Sa'dî Efendi's Booklet of Prayer Named Es'ile-i Sûfi
Ecvibe-i Sa'dî

Ö Z E T

Altı asır gibi uzun bir zaman dilimi içerisinde varlığını sürdüren Divan Edebiyatı, Türk Edebiyatının en uzun soluklu dönemidir. Teşekkül sürecinde Arap ve özellikle Fars edebiyatından etkilenmiş, bu süreçten birkaç asır sonra olgunluk seviyesine ulaşmış ve örnek şahsiyetler yetiştirmeye başlamıştır. Alanın temel kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim, hadis, İslam tarihi, tefsir, akâid ve fıkıh gibi İslâm kültürü ilim dallarının yer alması Divan Edebiyatının dinî bir vâsfa sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Bu sahada eser veren müellifler özellikle şiiri araç edinerek kaleme aldıkları eserlerinde her Müslümanın dinî yükümlülüklerini bilme konusundaki hususiyeti dile getirmiş ve dinî mevzularda onları bilgilendirmişlerdir. Bu bağlamda yukarıda adları zikredilen ilim dalları ile alakalı genel manada manzum tefsir, hadis, siyer, ilmihal ve akaidnameler gibi çeşitli türler ortaya çıkmıştır. Bilinen bu türlerin yanı sıra mütevea itibariyle yine bu türlerden uzak olmayan ama ayrı başlıklar altında değerlendirilmesi gereken manzumeler de vardır. XVI. yy. simalarından Sa'dî Efendi'ye ait 293 beyitten müteşekkil kaside bu özellikte olan bir manzumedir. Manzume, bir dervişin Sa'dî Efendi'ye gelip abdest, ezan, namaz... gibi konularda yönelttiği sorulardan ve Sa'dî Efendi'nin bu sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Dervişin cevap aradığı sorulara Sa'dî Efendi'nin, bazı peygamberlerin hayatlarından talmihler yaparak ve bazı meşhur fıkıh, hadis, tefsir kitaplarını kaynak göstererek yanular vermesi manzumenin değerini artırmaktadır. Bu makalede mezkur şairin manzumesi değerlendirilecek ve manzumenin metni verilecektir.

ANAHTAR KELİMELE R

Divan Edebiyatı, Dinî Manzumeler, XVI. Yüzyıl, Sa'dî Efendi.

ABSTRACT

Divan Literature which lasts six centuries is the longest period of Turkish Literature. Divan Literature has been influenced by Arabic and especially Persian literature during the formation process. After a few centuries it has reached ripeness and began to raise sample personalities. The main sources of this field are Islamic culture branches such as Qur'an, hadith, Islamic history, tafsir and fiqh. And this has caused the Divan Literature to have a religious identity. The authors who wrote in this field recalled their religious obligations to every Muslim through poetry in their works and they informed them in religious matters. In this context verse forms of hadith, siyar, tafsir and fiqh have emerged. In addition to these known spices, in consideration of content, there also poems those are again not far from these spices but should be analysed under different titles. The Qasida -consisting of 293 couplets- of Sa'dî Efendi who lived in the sixteenth century which is a verse in this feature. The Qasida consists of the answers given by Sa'dî Efendi to the questions of a dervish coming to Sa'dî Efendi, such as ablution, azan, prayer... and answers given to these questions by Sa'dî Efendi. Sa'dî Efendi gave answers to the questions of the dervish by referring to the famous fiqh, hadith, tafsir books and making talmih from the lives of the prophets. And this has increased the value of his work. In this article, the poem of the poet will be evaluated and the text of the poem will be given.

KEYWORDS

Divan Literature, Religious Poems, 16th Century, Sa'dî Efendi.

* Makalenin Geliş Tarihi: 10.04.2017 / Kabul Tarihi: 01.05.2017.

** Yrd. Doç. Dr., Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, (ramazansuer_58@hotmail.com).

Giriş:

İslam kültürü ilim dallarının kaynaklık ettiği Eski Türk Edebiyatı, muhteva itibariyle dinî yönü ön planda olan bir alandır. Bu alanın isimlerinden olan “İslamî Türk Edebiyatı” ve “Ümmet Çağı Türk Edebiyatı” bir nevi bu hususu ispatlar mahiyettedir. İslam’ın referans alındığı bu sahada asırlar boyunca bu dinin kutsal değerleri ve ilim dalları ile alakalı pek çok eser kaleme alınmıştır. Gerek çeşitli hissiyâtın dile getirildiği gerek talimin amaç edinildiği bu eserlerde daha etkili ve kalıcı olunma gayesiyle çoğunlukla şiir dilinin tercih edildiği müşâhede edilmektedir.

Edebiyatın İslam kültürü ilim dalları ile münasebeti, dinî edebiyatın teşekkülüne zemin hazırlayan temel etkenlerdendir. İlimler arasındaki bu münasebet dolayısıyla edebî sahada inanç ve ibadet esaslarını konu edinen zengin ve mütenevvi türler vücuda getirilmiştir. Bu türlerde talimin amaç edinilmesi edebiyatın münasebetli olduğu ilim dallarından akaidi ve fıkıhî ön plana çıkarmıştır. Çünkü dinin kâideleri bu ilim dallarının verdiği bilgiler ışığında yerine getirilmektedir.

Dinin aslî hükümlerinden bahsettiği için “Usulü’-d-dîn” ve en önemli konusunu Allah’ın birliği ve sıfatları teşkil ettiği için “İlmü’t-tevhid ve’s-sıfat” isimleri ile de anılan akaid; İslam dininin iman esaslarından tartışmaya götürmeden muhtasar olarak bahseden ilmin (Kılavuz 1989:212), fıkıh; VIII. yüzyılın sonundan itibaren İslam’ın, ferdî ve içtimâî hayata dair amelî hükümlerini bilmeyi ifade eden ve bu konuyu inceleyen ilmin (Karaman 1996:1) adıdır.

İslam kültürünün ilim dalları ile alakalı edebî türlerin öğretici olma ortak özelliği bu türlerin edebî mahiyetlerinden çok talimî hususiyetlerini ön plana çıkarmıştır. Bu türlerde talimin gaye edinilmesi edebiyat ile akaid ve fıkıh ilimleri arasında bir münasebete vesile olmuş ve bu münasebet neticesinde akaidnameler ve manzum ilmihaller başta olmak üzere şurûtü’s-salâtlar, menasikü’l-haclar, fezailü’s-sıyاملar, ramazannameler, feraiznameler, manzum fetvalar, mahşernameler, şefaatnameler, mirâcnameler...gibi çeşitli türlerde manzumeler vücuda getirilmiştir.⁴⁹²

⁴⁹² İnanç-İbadet mevzularındaki edebî türler hakkında geniş bilgi için bkz. Âgâh Sırrı Levend, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*

Divân Edebiyatında bu tür manzumelerin bu denli mütenevvi olması şüphesiz “Her Müslümanın dinî görevlerini yerine getirecek, helal ile haramı, hak ile bâtlı birbirinden ayıracak kadar bilgi sahibi olması farzdır.” hükmüne, edebiyatın sessiz kalmadığının bir izharıdır.

Dinî manzumeler denildiğinde Hz. Allah ve Hz. Peygamber ile alakalı türler başta olmak üzere yukarıda adları geçen ve İslam kültürü ilim dalları ile alakalı türler akla gelir. Bu konuda zengin bir muhteva ve mahiyet arz eden Divan Edebiyatı, mezkur türlerin yanısıra yine dinî hüviyete sahip ve İslam kültürü ilim dallarıyla münasebetleri dolaylı olan manzumeler de ihtiva etmektedir. Bu makalenin konusunu oluşturan ve dinî-fikhî nev'in dolaylı bir örneği olan manzume böyle bir özelliğe sahiptir.

Es'ile-i Sûfî Ecvibe-i Sa'dî Adlı Namaz Risalesi

XVI. yy. şairlerinden Sa'dî Efendi'ye ait ezan, abdest, namaz gibi konulardan bahseden 293 beyitten müteşekkil manzume özgün bir metindir. Bu manzume için “Dinî-fikhî nev'in dolaylı bir örneğidir.” denilmesinin sebebi; adları geçen ibadet esaslarının îfâ edilme sebeplerinin açıklanması dolayısıyladır. Manzumenin bu özelliği onu, adları geçen ilim dalları ile alakalı edebî türlerden farklı kılmaktadır. Misal olarak bir şurûtü's-salâta, abdestin - namazın farzları, sünnetleri, mekruhları vb. konular işlenirken abdest azalarının neden üçer kez yıkanması

Belleten, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 76-80; Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s. 361-364; Harun Kırkıl, “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rifat Bey ve Manzum İlmihali”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* S. 7, 2006, s. 433-476; Ali İhsan Akçay, *Türk Edebiyatında Manzum Akâid-nameler: İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2011; Ferdi Kiremitçi, “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzum Akâidname Örneği”, *Turkish Studies* S. 7/1, 2012, s. 1501-1539; Songül Karaca, *Kadızaâde Mehmed Efendi, Manzume-i Akâid (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2012; Adnan Memduhoğlu, “İlmihal Edebiyatının Tarihi Serencâmı”, *EKEV Akademi Dergisi* S.66, 2016, s. 21-49; Ahmet Aydın, “Manzum Fıkıh Metinleri-I” *Usûl İslam Araştırmaları* S. 26, 2016, s. 137-150.

gerektiğinden veya öğle namazının farzının neden dört rekat olduğundan bahsedilmez.⁴⁹³ İşte bu noktada namaz ve namazla alakalı toplam 24 esasın îfâ edilmiş sebeplerini açıklayan Sa'dî Efendi'nin risalesinin özgünlüğü dikkat çekmektedir.

Manzumenin "Sa'dî" mahlaslı bir şair tarafından XVI. yy. da kaleme alındığı;

Pes ez-hamd-i Hudâ na't-i risâlet
Tokuz yüz idi toksan dört hicret (B.4)

Dil ü cân sem'ini Sa'dî'ye tut sen
Ne dir dinle pes ashâb-ı şerî'at (B.42)

Bu maksûd 'ukdeyi hallitdi Sa'dî
Rahîmâ ol kulna eyle rahmet (B. 283)

beyitlerinden anlaşılmaktadır. Manzumenin kaleme alındığı tarih âşikâr olsa da maalesef müellifin kimliği hakkında kesin bir malumat yoktur. Çünkü kaynaklarda bu manzumenin XVI. yy. simalarından hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Vidinli Sa'dî Efendi'ye⁴⁹⁴ ve yine aynı yüzyılın simalarından Osmanlı Devleti'nin meşhur şeyhülislamı ve tarihçisi Hoca Sâdeddin Efendi'ye (ö. 1008/1599)⁴⁹⁵ âidiyeti hususunda bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerin yanısıra kasidenin 9. beytinin bazı nüshalarda⁴⁹⁶:

⁴⁹³ Misal bkz. Alim Yıldız, "Müellifi Meçhul Bir Şurûtü's-Salât Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S. 13/2, 2009, s. 175-187.

⁴⁹⁴ Bkz. Saadettin Merdin, *Mızraklı İlmihal'in İtikadî Açısından Tahlili*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1999, s. 16; Harun Kırkı, a.g.m., s. 441.

⁴⁹⁵ Bkz. Abdurrahman Daş, "Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S. 14, 2003, s. 202.

⁴⁹⁶ Millî Ktp., nr. 06 Mil Yz A 2904/2, vr. 41b; Millî Ktp., nr. 06 Mil Yz A 2564, vr. 4b; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 4031/4, vr. 184b; Nuruosmaniyye Ktp., nr. 5004, vr. 14b; Süleymaniye Ktp., Bağdadlı Vehbi Efendi, nr. 1565, vr. 61a; Süleymaniye Ktp., Bağdadlı Vehbi Efendi, nr. 1563, vr. 37b; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Efendi, nr. 1933, vr. 82b; Atatürk Kitaplığı; Osman Ergin, nr. OE_Yz_0607, vr. 20b; Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. OE_Yz_0574, vr. 153b; Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. OE_Yz_0738, vr. 19a; Atatürk Kitaplığı, Hasan Cafer Ergin, nr. 901, vr. 22.

*Vidin'de ben de 'ilme şuğl iderdim
'Alâyıkdan idiüp küllî ferâğat*

bir nüshada da⁴⁹⁷:

*Devrinde ben de 'ilme şuğl iderdim
'Alâyıkdan idiüp küllî ferâğat*

şeklinde kayıtlı olması risalenin müellifi hakkındaki belirsizliği daha etkili duruma getirmektedir.

Kasidenin gerek vezni göz önünde bulundurularak gerekse Hoca Sâdeddin Efendi'nin 50'li yaşlarda, bu risaleyi kaleme alma ihtimali zayıf görülerek risalenin Vidinli Sa'dî Efendi'ye ait olma ihtimali düşünülmüş ve transkribi yapılan metinde bu beyitlerden ilki tercih edilmiştir.

Manzume, âdet olduğu üzere Allah'a hamd ve Resul'e salavat ile başlamaktadır. Bir sûfinin gelip Sa'dî Efendi'ye namaz konusu başta olmak üzere çeşitli konulardaki sorularına cevaplar araması eserin telif sebebidir. Sûfinin, Sa'dî Efendi'ye yönelttiği sorular 11. beyitle başlamakta ve 39. beyitte sona ermektedir. Bu sorular manzumedeki sıraya göre şöyledir:

Abdest azalarından neden dördünün yıkanması farzdır, abdest azalarının üçer kez yıkanmasının hikmeti nedir, toprak ile teyemmüm edilmesinin hikmeti nedir, abdestin farzı dört iken teyemmümün farzı neden ikidir, vakit namazları niçin beştir, ezanı önce kim okumuştur, sabah namazını ilk kim kılmıştır ve sabah namazı niçin iki rekattır, öğle namazını ilk kim kılmıştır ve öğle namazı niçin dört rekattır, ikindi namazını ilk kim kılmıştır ve ikindi namazı niçin dört rekattır, akşam namazını ilk kim kılmıştır ve akşam namazı niçin üç rekattır, yatsı namazını ilk kim kılmıştır ve yatsı namazı niçin dört rekattır, vitr namazını ilk kim kılmıştır vitr namazı niçin üç rekattır üçüncü rekatta tekrar tekbir alınmasının hikmeti nedir ve bu namaz sünnet mi vacib mi farz

(Bu nüsha mensur olup *Mızraklı İlmihal*'in derkenarında kayıtlıdır.) (Ayrıca "Vidin'de" kelimesi Atatürk Kitaplığı, nr. Bel_Yz_K1129, vr. 10b'de "Budin'de" şeklinde kaydedilmiştir.)

⁴⁹⁷ Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. MC_YzK0509, vr. 2a. (Ayrıca "Devrinde" kelimesi Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3569, vr. 4b'de ve Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. OE_Yz_0619, vr. 152b'de "O demde" şeklinde kaydedilmiştir.)

mıdır, dört rekatlı namazlar hizada dört seferde neden iki rekât kılınır, seferde sabah ve akşam namazları neden kısaltılmaz, kısaltılan namazların kısaltılmasındaki sebep nedir, bu namazları ilk kim kısaltmıştır, beş vakit namazda önceleri kıraat gece ve gündüzde sesli olurken daha sonra neden gecede, cuma ve bayram namazlarında sesli gündüzde gizli olmaya başlandı, her namazın başlangıcında neden tesbih (Subhaneke duası) okunur, rukunun bir secdenin iki olmasının sebebi nedir, oturuşlarda tahiyat duası neden okunur, bu duanın fazileti nedir, her namazın (duanın) sonunda neden salavat-ı şerife okunur⁴⁹⁸, tahiyat duasının sonunda neden salavât okunur, Habibullah'ın herkesten üstün olmasının hikmeti nedir?

Sa'dî Efendi bu suallerin cevaplarına başlamadan evvel mutlak doğruları ancak Allah'ın bildiğini ve kendisinin verdiği cevapların ashabın uygulamaları olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*Su'âlüne cevâb ey ehl-i safvet
Dirüz Allâhu a'lem bir hakikat*

*Dil ü cân sem'ini Sa'dî'ye tut sen
Ne dir dinle pes ashâb-ı şerî'at (B.41-42)*

Sa'dî Efendi'nin risalesinde bazı ibadetlerin sebepleri açıklanırken peygamberler tarihine telmihlerin yapıldığı görülmektedir. Söz gelişi abdestin farzının neden dört olduğunun açıklandığı kısımda Hz. Âdem'in cennetten çıkarılma hadisesi hatırlatılmıştır. Buna göre Hz. Âdem, yüzünü yasak meyveye⁴⁹⁹ döndüğü için yüz, ayağıyla o meyveye gittiği için ayak, eliyle meyveyi tuttuğu için el ve yasak meyveyi yedikten sonra pişman olup ellerini başına koyduğu için baş, abdestin farz azaları olmuştur. Diğer taraftan manzumedeki sıraya göre teyemmümden bahsedilirken Hz. Nuh'un, öğle namazından bahsedilirken Hz. İbrahim-Hz. İsmail'in, ikinci namazından bahsedilirken Hz. Yunus'un, akşam namazından bahsedilirken Hz. İsa'nın, yatsı namazından bahsedilirken Hz.

⁴⁹⁸ Bu sorunun cevabı "Her Du'ânun Evvelinde yâ Evsatında yâ Âhirinde Salavât-ı Şerif Okunduğunun Sebebi Beyânındadır" başlığı altında verilmiştir.

⁴⁹⁹ Yasak meyve metinde Farsçada "buğday" anlamına gelen "gendüm" kelimesi ile karşılanmıştır.

Musa'nun ve vitr namazından bahsedilirken Hz. Muhammed'in hayatlarına telmihler yapılmaktadır.

Peygamberler tarihine yapılan telmihlerin yanısıra risalede verilen bilgilere Hanefî fıkıh kitapları başta olmak üzere meşhur hadis ve tefsir kitaplarının da kaynak gösterildiği görülmektedir. Bu minvalde olan beyitlerden bazıları şöyledir:

*Bunun naklin yazar Şerh-i Dekâik
Tetebbu' kıl dakîka koma elbet (B.50)*

*Bunu dahi 'Înâye kıldı tasrîh
Ara bul Hak'dan olursa 'inâyet (B.155)*

*Bunun naklini Tefsîr-i Ebû'l-Leys
Murâd üzere yazar kılır hikâyet (B.203)*

5 ve 6. dipnotlarda da görüldüğü üzere Sa'dî Efendi'nin risalesinin nüsha sayısı fazladır. Transkripsiyonlu metin; Süleymaniye Kütüphanesi, Serez nr.4031/4'te kayıtlı mecmuanın 184b-202b varakları arasında yer alan nüshadan, Millî Kütüphane, nr. 06 Mil Yz A 2904/2'te kayıtlı mecmuanın 41b-51b varakları arasında yer alan nüshadan ve Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. MC_YzK0509'da kayıtlı mecmuanın 1b-13b varakları arasında yer alan nüshadan hareketle oluşturulmuştur. Bu nüshalar arasında Millî Kütüphane nüshası; 275 Süleymaniye Kütüphanesi nüshası; 283 ve Atatürk Kitaplığı nüshası; 289 beyit ihtiva etmektedir. Nüshaların tenkitli okunması sonucu risalenin beyit sayısı; 293'e ulaşmıştır. Nüshalarda küçük farklılıkların sayısı fazla olup bu farklılıklar dipnotlarda gösterilmemiş mana ve vezin itibarı ile en uygun olanı tercih edilmiştir. Üç nüshada da kırmızı mürekkeple yazılan başlıklarda çeşitliliğin arz ettiği görülmüş bunlar arasında da en açık olanı tercih edilmiştir.

Risalenin Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında, sebebi açıklanan hâllere kaynak gösterilen eserlerdeki nakillerin de manzume içerisinde verilmesi nüshanın mühim bir özelliğidir. Bu bağlamda risalede 1 Türkçe eserden (*Envârü'l-âşikîn*) 1, 1 Farsça eserden (*Şerh-i Dekâ'ik*) 2, 15 Arapça eserden (*Şerh-i Vudû'*, *Şerh-i Terğîb*, *Şerh-i Teshîl*, *Şerh-i Tetimme*, *en-Nihâye*, *el-'Înâye*, *Mesâbîh*, *Tefsîr-i Kadî*, *Şerh-i Hidâye*, *Tefsîr-i Keşşâf*, *Tefsîr-i Ebû'l-*

Leys, el-Kifâye, Şerh-i Dürer, Kimyâ-yı Sa'âdet, er-Ravza) 20 olmak üzere toplam 23 nakil bulunmaktadır.⁵⁰⁰ Bu nakillerden Türkçe için "Fî-Beyânü't-teşehhüd" Arapça ve Farsça için ise "Ve'n-nakli Hâzâ" başlıkları kullanılmıştır. Transkripsiyonlu metne dahil edilmeyen nakillerin -nüshadaki sıraya göre- üç dilden birer örnekleri şöyledir:

Vuzû'da Gasl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Tahsîs Olunduğunun Sebebi Beyânındadır

*Vuzû'da oldı bu dördi dahi farz
Bulardan gitmek için ol isâ'et*

*Bunun naklin yazar Şerh-i Dekâ'ik
Tetebbu' kıl dakîka koma elbet (B.49-50)*

والنقل هذا

در خبر است چون صفی الله علیه السلام در بهشت بدرخت خلد نزدیک شد ودانه کندم را بدید و بروی توجه کرد و بیای ارادت خود روان شد ودانه کندم بدست خود ستاد و چون بخورد با ندامت و تأسف دستش بر سر خود نهاد انست که در ابدست هر نماز دست و پا و روشن و مسح سر کردن در کلام مجید فرموده شد از ان اعضان خطایا از اله شد. کما قال الله: اذا قمتم الی الصلوة فاغسلو وجوهکم وایدیکم الی المرافق و امسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Suallerin sayısı 24, nakillerin sayısının 23 olmasının sebebi sûfinin son sorusuna (Habibullah'ın herkesten üstün olmasının hikmeti nedir?) verilen cevapta eser ismi zikredilmemesindedir.

⁵⁰¹ Der-ḥaberest çün Şafiyullâh 'Aleyhisselâm der-behişt be-dıraht-ı huld nezdik şod ve dâne-i gendüm-râ bedîd ve berûy teveccüh kerd ve be-pây-ı irâdet-i ḥod revân şod ve dâne-i gendüm be-dest irâdet-i ḥod sitâd ve çün beḥord bâ'-nedâmet u te'essüf desteş ber ser-i ḥod nihâd ânest ki der-âbdest-i her namâz dest u pâ u rû şusten mesh-i sergerden der-kelâm-ı mecîd fermûde şod ez ân a'zâ ân ḥaḥâyâ izâle şod. Kemâ kalellâhu Te'âlâ: İzâ kımtum ilâ ş-şâlâtı fâğsilü vucûhekum ve eydiyekum ilâ'l-merâfiķi vemseḥû bi-ruûsikum ve erculekum ilâ'l-ķabeyni.

(Rivayete göre Safiyullah [Hz. Âdem] cennette huld ağacına yaklaştı ve buğday tanesi gördü, onun yüzüne baktı ve kendi iradesi ile yanına gitti, buğday tanesini kendi iradesi ile eline aldı ve yedi. Pişmanlık ve üzüntü ile iki elini başına koydu. İşte bu yüzden Yüce Kitap'ta buyurulmuştur ki: Her namazın abdestinde el, ayak ve yüzü yıkamak ve [başı] meshetmek bu uzuvlardan günahları temizler. Allahu Te'âlâ Hazretleri şöyle buyurdu: Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklerle kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın.) [Mâide, 5/6.]

A'zâ-yı Vuzû'yı Üçer Kerre Gaslin Vechi Sebebi Beyânındadır

*Yeter her 'uzva gerçi gasl-ı vâhîd
Velî teslîs-i gasl olur fazîlet*

*Bunun tafsîlini Şerh-i Vuzû'da
Ara kim bulasın andan vedâ'et (B.55-56)*

والتقل هذا

اعلم ان الوضوء من الوضوء وهى الطهارة للاعضاء المخصوصة ظاهرا وللا نفس الثالث باطنا فالغسل بالمره الا ولى اشارة الى نقاوة النفس الامارة وبالتائنية اشارة الى نظافة النفس اللوامة وبالتالثة اشارة الى طراوة النفس المطمئنه للاعضاء الطاهرة وان كان يكتفى بالغسل بالمره لكن بالتثليث فضيلة قويه. نقل من شرح الوضوء للواحدى.⁵⁰²

Salavât-ı Hamsenin Ka'delerinde Okunan Tahiyyâtın Beyânındadır

*Tahiyyâta teşehhüd dindi zîrâ
Sonunda var çü tevhîd u şehâdet*

*Bunun naklin yazar Envâr-ı 'Uşşâk
Ara kim bulasın ma'sûka vuslat (B.249-250)*

Fî-Beyânü't-teşehhüd

Nakıldır ki Mi'râc gecesi çünkü Server-i Enbiyâ 'Aleyhi's-şalavatullâhu Te'âlâ Sidre-i Müntehâ'dan geçüp maķâm-ı vuşlata ķarîb oldılar.

⁵⁰² İ'lem inne el-vuzu'e mine'l-vażâ'eti ve hiye't-ťahâratu li'l-'azâ'i el-maķşûşati zâhiren ve li'l-enfûsi e's-sülûsi bâtinin fe'l-gaslu bi'l-marrati'l-ûlâ işâreten ilâ nekâveti'n-nefsi'l-emmâreti ve bi's-sanîyeti işâreten ilâ nazâfeti'n-nefsi'l-levvâmeti ve bi's-sâlişeti işâreten ilâ țarâveti'n-nefsi'l-muțma'inne li'l-a'zâ'i't-ťâhire ve in kâne yektefi'l-gasle bi'l-merreti'l-vâhideti lâkin bi't-teslîsi fazîletün ķavîyetün. Nuķilâ min Şerhi'l-Vuzû'i li'l-Vâhidî.

(Bil ki abdest zahirde belirli azaların temizliğidir. Batında ise üç nefsin temizliğinden ibarettir. Birinci yıkama nefsi emmarenin temizliğine, ikinci yıkama nefsi levvâmenin temizliğine işarettir. Üçüncü yıkamadaki temiz azalar da nefsi mutmainnenin arınmasına işarettir. Her ne kadar abdest azalarının birer kez yıkanması yeterli olsa da bu azaları üçer kez yıkamak daha faziletli ve daha üstündür. Bu, Vâhidî'nin Şerhi'l-Vuzû' adlı eserinden nakledilmiştir.)

Cebrâ'îl (as): "Kurbet ve vuşlata yakîn olduğunuzda Rabbinize selâm virin." demiş idi. Habîbullâh fi'l-hâl: "Et-tahıyyâtü lillâhi ve'ş-şalavâtü ve't-tayyibatü." diyecek Hağ Celle ve 'Alâ Hazret mukâbilesinde: "Esselâmu 'aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtüh." buyurdılar. Pes Hazret-i Risâlet-penâh 'Aleyhi's-selâm murâd idindiler ki: "Selâmullâhdan ümmetimün daği hağzı ola." Ba'de's-selâm: "'Aleynâ ve 'alâ 'ibâdillâhi'ş-şâlihîn" buyurdılar. Andan Cebrâ'îl ve cümle melâ'ike 'aleyhim esselâm kavlı-i Cebrâ'îl'i gûş idicek bir kezden zebân-ı feşâhatle lisân-ı belâğatla: "Eşhedü enlâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden 'abduhu ve Resûluhu" didiler.

Hamd ve salavatla başladığı risalesini yine âdet olduğu üzere dua ile bitiren Sa'dî Efendi, dua halkasını geniş tutmuş bu halkaya başta kendini, risalesini okuyanları, dinleyenleri, yazıya aktarılmasına vesile olanı, yazıya aktaranı, ezberleyeni, risalesine kıymet vereni ve bu dualarına "âmin" diyeni dâhil etmiştir.

Sonuç

XVI. yy. simalarından Sa'dî Efendi'ye ait çeşitli dinî mevzular hakkında soru ve cevapları ihtiva eden 293 beyitten müteşekkil kaside, muhteva itibariyle özgün bir manzumedir. Eserin telif sebebi olan çeşitli dinî kaidelerin yerine getiriliş hallerinin sebepleri ile alakalı soruların, her ne kadar manzumede bir sufi tarafından Sa'dî Efendi'ye yöneltildiğine dair bir bilgi olsa da bu soruları Sa'dî Efendi'nin, ibadetlerin kaideleri hususunda insanların meraklarını gidermek maksadıyla kendisinin sorduğu ihtimali de vardır.

Ezan, abdest, namaz gibi çeşitli konulardaki sorulara Peygamberler tarihinden telmihler yapılarak ve muhtelif fıkıh, hadis, tefsir kitaplarının kaynak gösterilerek cevaplar verilmesi eserin kıymetini artırmaktadır. Risalenin özgünlüğü ibadet kaidelerinden bahsetmeyip bu kaidelerin nedenlerini açıklamasından ileri gelmektedir. Bu minvalde namaz ağırlıklı bu manzume, namazla alakalı bir tür olan şürûtu's-salatlardan ayrılmaktadır. Muhteva itibariyle böyle bir manzumenin şimdiye kadar bir örneğine rastlanılmaması dikkat çeken bir diğer konudur. Bu risalenin gün ışığına çıkmasıyla dinî manzumeler arasında özgün bir metin dahil olmuştur.

Metin

Kaşîde-i Sa'dî el-Hakîr

Bismillahirrahmanirrahîm

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

1 Hudâ'ya şad hezârân şükr ü minnet
Ki Maḥbûb'ına bizi kıldı ümmet

Anı kendü için ḥalkı anuñ'çün
Yaradup itdi kullarına rahmet

Selâm olsun muḥibbinden Ḥabîb'e
Daḥi hem âl ü aşḥâba temâmet

Sebeb-i Nazm-ı Kitâb-ı Müsteṭâb

Pes ez-ḥamd-i Hudâ na't-i risâlet
Tokuz yüz idi toksan dört hicret

5 Cihânda Ḥazret-i Sulṭân Murâd Ḥân
Kılurdu 'adl u dâd ile ḥilâfet

İṭâ'at üzre idi cân u dilden
Anuñ emrine heftâd ü dü millet

Zamân-ı devletinde bulmuş idi
Cihân emn ü emân u istirâḥat

Ḥuşûşen şâḥib-i 'ilm u kemâle
Kemâlince olunurdu ri'âyet

Vidin'de ben de 'ilme şügl iderdüm
'Alâyıkdan idüp küllî ferâgat

10 Gelüp nâgâḥ bir şûfî-i şâfî
Su'âl itdi baña kılup bidâyet

Su'âl-i Şûfi-i Şâfi

Didi ey ehl-i dil şâhib-başîret
Şalât için vuzû' kim oldu müşbet

Kamu a'zânun içinden sebep ne
Hemân dört 'uzva maşşûş itdi âyet

Yeterken pes her 'uzva ğasl-ı vâhid
Nedür teslîş-i ğasla aşl u hikmet

Niçün olur turâb ile teyemmüm
Bulunmasa su yâ olmasa miknet

15 Vuzû'da 'uzv dört iken sebep ne
Teyemmümde iki 'uzv oldu müşbet

Daği heb inse vü cinne fûrâdı
Şalât-ı hamse kim farz oldu beş vaqt

Çü mümkün idi tevķît eksük artuk
Niçün beş vaqt ile oldu muvaķķat

Pes ol beş vaqtün içinde eñ evvel
Kim okıdı ezân itdi iķâmet

Şalât-ı şubhı evvel kim kılupdur
Nedür hikmet ki oldu iki rek'at

20 Şalât-ı zuhrı kim kıldı muķaddem
Nedür aşlı ol oldu çâr rek'at

Şalât-ı aşra kim kıldı şürû'ı
Niçün ol daği oldu çâr rek'at

Şalât-ı mağribe kim kıldı âĝâz
Nedür bâ'îş ki oldu ol se rek'at

Namâzın yatsunuñ kim kıldı evvel
Niçün ol daği oldu çâr rek'at

- Şalât-ı vitre kim başladı evvel
Ya niçün ol da kılındı se rek'at
- 25 Kunût u ref'-i yed tekrâr-ı tekbîr
Olur üçüncü rek'atda ne hikmet
- Digil sünnet midür vitri ya vâcib
Veyâ farz mıdır ey ehl-i başîret
- Zevâtü'l-erba'a niçün kılunur
Hazarda dört seferde iki rek'at
- Niçün şubh ile mağrib kaçır olunmaz
Çü ta'mîm üzredür aḥbâr-ı âyet
- En evvel kaçra kim oldu sebab pes
Muqaddem kaçra kim kıldı 'azîmet
- 30 Şalât-ı hamsede evvel şeb ü rûz
Olunurdu çü cebr ile kırâ'at
- Nedir bâ'ış ki sonra oldu taḥşîş
Gicede cebr ü gündüzde meḥâfet
- Niçün pes cum'a vü 'ideyn olur cebr
Meḥâfet olmaz anlarda ne hikmet
- Kırâ'atden muqaddem her namâza
Niçün tesbîḥ ile olur bidâyet
- Niçün secde iki oldu rükû' bir
Çü itmez secdeteyne naşş delâlet
- 35 Taḥiyyat kim okınur қа'delerde
Nedür aşlı nedür andan fazîlet
- Sebeb ne her şalâtuñ âḥirinde
Şalavât okınur ba'de't-taḥiyyât
- Budur fi'l-cümle feḥvâ-yı lügâti
Şalâtuñ vech-i zâhirde ḥaḳîḳat

Ḥabîb'e yâ İlâhî rahmet eyle
Ḥalîl'e nitekim itdüñdi rahmet

Ḥabîbullâh ḥod efçaldür kamudan
Nedür aşlı k'olur böyle kırá'at

40 Beyân eyle baña bu müşkilâtı
Eyâ şâhib-dil ü ehl-i başîret

Cevâb-ı Şâfi

Su'âlüne cevâb ey ehl-i şafvet
Dirüz Allâhu a'lem bir ḥaḳîkat

Dil ü cân sem'ini Sa'dî'ye tut sen
Ne dir diñle pes aşhâb-ı şerî'at

Vuzû'da Ğasl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Tahşîş Olundıġınıñ Sebebi Beyânındadır

Eyâ pürsende-i erbâb-ı ḥikmet
Ḥaberde böyle gelmişdür rivâyet

Behişt içre Şafıyyullâh Âdem
Çü ḥuld ağacına bulmuşdı kırbet

45 Görüp nâgâh gendüm dânesini
Yüzi birle teveccüh itdi ol vaḳt

Ayağıyla varup o dâneye dek
Eliyle dâneyi aldı o sâ'at

Yiyüp ol dâneyi pes bâ-te'essüf
Elini başına kodı o Ḥazret

Eli yüzi ayağı eylemek ğasl
Daḫi mesh eylemek başa ḥaḳîkat

Vuzû'da oldı bu dördü daḫi farz
Bulardan gitmek içün ol isâ'et

- 50 Bununı naklin yazar *Şerh-i Dekâîk*
Tetebbu' kıl da'îka koma elbet

**A'zâ-yı Vuzû'yı Üçer Kerre Ğasluñ Vechi Sebebi
Beyânındadır**

Buyurdu Hâk vuzû' beher 'ibâdet
Beden hem enfüs olma tahâret

Birer kerre yumak her 'uzvı evvel
Olur emmâre nefis için ne'âvet

İkişer kerre her 'uzvı yumak pes
Olur levvâme nefis için nezâfet

Üçer kerre yumak her 'uzvı âhîr
Olısar mu'tma'ın nefse tarâvet

- 55 Yeter her 'uzva gerçi Ğasl-ı vâhîd
Velî teşlîs-i Ğasl olur fazîlet

Bununı tafşîlini *Şerh-i Vuzû'* da
Ara kim bulasın andan vezâ'et

**Turâb ile Teyemmüm Eylemenin Aşlı ve
Teyemmümde İki 'Uzv Tahşîş Olundığınuñ
Beyânındadır**

Hâberde şöyle gelmişdür rivâyet
Ki çün tûfân-ı Nûh oldu hâkîkat

Suya Ğarq oldu cümle yeryüzinde
Ne kim var ise mevcûdât o sâ'at

Bi-'avn-i Hâk hemân ol Nûh Nebî'nün
Gemisinde olanlar buldı şihhat

- 60 Yoğidi ol gemide mâ'-i tâhir
Ğazab suyıyla olmazdı tahâret

Libâsınuñ Ğubâriyla teyemmüm
İder Nûh-ı Nebî beher zarûret

Ḥaḳḳ'ıñ luṭfına mazhar düşdügi'çün
Ḥudâ'ya secde-i şükr itdi ol vaḳt

Teyemmüm itdüğini çünki Nûḥ'ıñ
Ḳabûl itdi o demde Rabb-i 'İzzet

Ḥudâ'dan pes Ḥabîb'e âyet indi
Teyemmüm oldı farz 'inde'z-zarûret

65 Teyemmüm nicedür nice olur hem
Kılır fi'l-i Resûlullâh delâlet

Teyemmüm pes bedeldür ğasl u ğusla
Zarûretde budur icmâ'-ı ümmet

Teyemmümde iki 'uzv oldı maḥşûs
Vużû'da gerçi dört 'uzv idi müşbet

O dört 'uzvuñ yüz el pes eşrefidür
Budur taḥşîşe ba'zı didi 'illet

Ki cennetde Şafıyyullâh'ıñ evvel
İsâ'etde yüz el itmişdi sebḳat

70 Ki ya'ni dâne-i ḥuldı alup el
Ağızla ekl u gözle oldı ru'yet

Egerçi baş ayak anda bileydi
Velî ekşer yüz el itdi isâ'et

Teyemmümde yüz el pes anuñ için
Kılındı iktifâ 'inde'z-zarûret

Bunuñ naklini yazar *Şerḥ-i Terġîb*
Ara kim bulasın 'âlemde raġbet

Teyemmümün Şer'an Maḥalli ve Mufaşşılan Şıfatı Beyânındadır

Teyemmüm eylemekde ey ḥıredmend
İşit kim nicedür ḥükm-i şerî'at

- 75 Kaçan ehl-i seferden bir kimesne
Sudan bir mîl ırağ olsa haķıķat
- Suya yâhûd yakın olsa velâkin
Su almağa 'adûdan itse haşyet
- Bahâ birle satılır olsa yâ su
Bahâya anda bulunmazsa vüs'at
- Ve yâhûd şehre gelse bir müsâfir
Aña olsa o dem vâķi' cenâbet
- Marîz u yâ faķîr olmağla anda
Alicak suya hîç olmasa ķudret
- 80 Soğuk su ile korksa itmege ğusl
İrişmeye soğukdan aña âfet
- Kurı toprağ ile yâ cinsi birle
Teyemmüm câ'iz olur aña ol vaķt
- Cenâbetle hâdeş bunda olur bir
Aña pes bir teyemmümdür kifâyet
- Cenâbet hem hâdeş ref' olmak için
Teyemmüm evvelinde ide niyyet
- Pes andan ellerin toprağa sürüp
Birez silke yüze süre temâmet
- 85 Sürüp bir daħi ellerin turâba
Süre kollarına vire neķâvet
- Ki taħlîl-i eşâbi' nez'-i hâtem
Olupdur bunda şart ey ehl-i fiṭnat
- Bu vech üzere olıcak tâ teyemmüm
Namâz kılmağa var aña icâzet

Velâkin yahşi aña ey birâder
Teyemmümde olupdur farz niyyet

Ĥadeş gitmez cenâbet niyyetiyle
Ĥadeş söziyle hem gitmez cenâbet

90 Cenâbetle ĥadeş niyyetde bâ-hem
Añılucak olur cümle izâlet

Muķîm olan şehirlerde daĥi ger
Cünüb olsa suya bulmazsa miknet

Aña daĥi teyemmüm câ'iz olur
Cenâbetden ĥadeşden olmaz elbet

Meger kim ol kişi ol şehir içinde
Ola maĥbûs u yâ mükreh be-ġâyet

Esîr ola yâĥûd küffâr elinde
Suya bulmaya nev'an istiĥâ'at

95 Ĥadeşden daĥi aña pes teyemmüm
Revâdur böyle olıcak zârûret

Mevâni' zâ'il olıcak velâkin
Namâzın pes ide yine i'âdet

Bunuñ naķlini yazar *Şerĥ-i Teshîl*
Ara kim bulasın andan sühûlet

Şalât İçün Evķât-ı Ĥamse Taĥşîş Olundıġınıñ Sebebi Beyânundadır

Ĥaberde böyle gelmişdür rivâyet
Ĥabîb'i nûrın evvel Rabb-i 'İzzet

Ĥicâb-ı dürre-i beyzâ içinde
Yaradup kıldı çün şâvûs-hey'et

100 Yaķtîn ağacı üzre pes o şâvûs
Turup seb'in elf 'âmm müddet

Hudâ-yı zü'l-Celâl'e gice gündüz
İdüp tesbîh u tehlîl ü 'ibâdet

Pes andan sonra mir'ât-ı hayâyı
Muķâbil kıldı vechine o Hâzret

Çü mir'âta nazâr kıldı o tâvûs
Cemâlin gördi ğâyet hûb-şûret

Hudâ'dan idüp istiḥyâ' o demde
Hemân dem secde kıldı ḥamse merrât

105 Pes ol beş secde evķât-ı 'ibâda
'İbâdet kılmaĝa oldu muvaķķat

Anı müş'irdurur âyât u aḥbâr
Daḥi fi'l-i Nebî kılur delâlet

Bunuñ naḳlin yazar *Şerḥ-i Tetimme*
Ara bul anda tafşîlin temâmet

Evvel Ezân Okıyan ve İķâmete Şürû' Eyleyen Beyânındadır

Şeb-i Mî'râc'da Sultân-ı risâlet
Çü Beytü'l-maḳdis'e geldi o sâ'at

Yönelüp kıbleye Cebrâ'il anda
Ezân okıdı vü kıldı iķâmet

110 Cemî'-i enbiyâ' ervâḥına pes
Ḥabîbullâh o dem itdi imâmet

Bunuñ tafşîlini yazar *Nihâye*
Ara bul anda sen naḳlin nihâyet

Fî-Beyâni Taḥşîşî'l-ezân
Resûlullâh ki Mî'râc-ı berînden
Kaçan kim yeryüzine itdi 'avdet

Namâz evkâtını bildürmek için
Müşâvir iken aşhâbla o Hâzret

Gelüp nâgâh ‘Abdullâh Enşâr
Didi gördüm düşümde ben hâkîkat

115 Ki gökden yire bir ferîşte indi
Cidâr-ı mescide konup o sâ‘at

Didi Allâhuekber iki kerre
Ezânı okıdı cümle temâmet

Du‘â idüp elin yüzine sürdi
Birez turdı yine kıldı iķâmet

‘Ömer Hâzretleri Vallâhi didi
Baña da vâķi‘ oldı böyle ru‘yet

Didi ba‘zı ‘Ömer işitdi yirde
Ezân okıdı gökde peyk-i Hâzret

120 Olur câ‘iz bu cümle olsa vâķi‘
Ki zîrâ bunda bulmaz nefy-i şûret

Ezân okımaķı bar ey Cibrîl
Bilâl’e pes buyurdı Şâh-ı ümmet

Ezân-ı zührü evvel bañladı ol
Pes andan kaldı sünnet tâ kıyâmet

Yazar naķlin bunuñ *Envâr-ı ‘Âşık*
‘Ayân ola saña tâ nûr u zulmet

Şubh Vaktinde Şabâh Namâzını İbtidâ Kılañ Beyânındadır

Şafıyyullâh çün çıkdı cinândan
Hemân dem yeryüzine itdi rihlet

125 Tölunup ol gün aķşâm oldı âhîr
Gidüp zav‘-i nehâr irişdi zulmet

Çü zulmet görmemişdi hergiz Âdem
O gice çekdi haylî havf u haşyet

Ṭulû' itdi kaçan kim şubh-ı şâdık
Yine zav'-i nehâr itdi çü 'avdet

O demde rûz u şeb şükrânesi'çün
Teṭavvu' kıldı Âdem iki rek'at

Ḳabûl-i Ḥazret-i Ḥaḳ oldığı'çün
O naḳl oldı bize farz-ı muvaḳḳat

- 130 Bunuñ tafşîlini yazar 'Înâye
Ara bul Ḥaḳ'dan olursa 'inâyet

Zuhr Vaktinde Öğle Namâzını İbtidâ Kılañ Beyânındadır

Ḥalîlullâh'a çünkim Ḥaḳ Te'âlâ
Bir oğlı zebhine kıldı işâret

Terreddüd itmeyüp oğlı vü kendü
'Ale'l-fevr itdiler emre iṭâ'at

Kemâl-i maḥz-ı luṭfundan ol Allâh
Ḥalîl'inden olup râzî o sâ'at

Oğul ḥüznini göñlünden giderdi
Virüp oğlına zebhe şabr u ṭâḳat

- 135 Esirgeyüp anı pes oğlı için
Fedâ gönderdi gökden Rabb-i 'İzzet

Bu dört iḥsân ki İbrâhîm'e oldı
Ḥaḳîḳat sâ'at-i zuhr idi ol vaḳt

Bu dört iḥsân-ı Ḥaḳ şükrânesi'çün
Ḥalîlullâh ki kıldı çâr rek'at

Ḳabûl-i Ḥazret-i Ḥaḳ oldığı'çün
O naḳl oldı bize farz-ı muvaḳḳat

Bunuñ dağı yazar nağlin *‘İnâye*
Ara bul kim ola Hâk’dan *‘inâyet*

**‘Aşr Vaktinde İkindü Namâzını Evvel Kılañ
Beyânundadır**

- 140 O dem kim balığa kıldı işâret
Didi yut Yûnus’ı ol Rabb-i ‘İzzet
- Hemân dem Yûnus’ı rıfķ ile yutdı
Kılup emr-i Hüdâ’ya pes icâbet
- Çü yutdı Yûnus’ı deryâda balık
Anuñ karnında kaldı niçe müddet
- O maħbes içre tâ kim oldı maħbûs
Anı kaplamış idi çâr zulmet
- Birisi zulmet-i leyl ü biri mâ’
Birisi bađn-ı hût u biri zillet
- 145 Pes ol dem vađt-i ‘aşr idi ki Hâk’dan
İrişdi Yûnus’a luğf u ‘ağiyyet
- Çıkardı bağn-ı mâhîden anı Hâk
Halâş itdi o dört zulmetden ol vađt
- O dört in‘âm-ı Hâk şükrânesi’çün
Teđavvu’ kıldı Yûnus çâr rek’at
- Ķabûl-i Hâzret-i Hâk oldıĝu’çün
O nağl oldı bize farz-ı muvađķķat
- Bunuñ dağı yazar nağlin *‘İnâye*
Bulsar isteyenler anı elbet

**Mağrib Vaktinde Aħşam Namâzını Evvel
Kılañ Beyânundadır**

- 150 Çü ‘İsâ’ya *E’ente Ķulte li’n-nâs*⁵⁰³
Ķiđâbı geldi Hâk’dan pes o sâ’at

⁵⁰³ Mâide, 5/116.

Ṭolunup gün olupdı vaqt-i mağrib
O demde kıldı pes 'Îsâ se rek'at

İki rek'at özinden anasından
Olupdı nefy-i isnâd için elbet

Ulûhiyyet Hâk'â lâıykdur ancak
Anı müsbetdurur üçüncü rek'at

Ḳabûl-i Hâzret-i Hâk oldıg'çün
O naql oldı bize farz-ı muvaqqat

155 Bunu daḫi 'Înâye kıldı taşrîh
Ara bul Hâk'dan olursa 'inâyet

Ġışâ Vaqtinde Yatsu Namâzını Evvel Kılañ Beyânundadır

Çü Mûsâ'ya Hudâ virdi risâlet
Çıkup medîneden azdı yol o Hâzret

Aña dört hüzni müstevlî olupdı
O yolda çekdi pes haylî meşakkat

Biri Fir'avn hüzni vü biri Hârûn
Biri evlâd hüzni vü biri ma'ret

Pes âhîr maḫz-ı luṭfından ol Allâh
Virüp Mûsâ'ya nuşretiyle hidâyet

160 Şafaḫ ḡa'ib olup vaqt-i 'işâda
O dört ḡamdan ḫalâş oldı o sâ'at

O dört elṭâf-ı Hâk şükrânesi'çün
Teṭavvu' kıldı Mûsâ çâr rek'at

Ḳabûl-i Hâzret-i Hâk oldıg'çün
O naql oldı bize farz-ı muvaqqat

Yazar naqlin bunuñ daḫi 'Înâye
Bulursun Hâk'dan olursa 'inâyet

**Şalât-ı 'İşâdan Sonra Vitr Namâzını İbtidâ
Kılañ Beyânındadır**

Habîbullâh o sâlâr-ı nübüvvet
Kaçan kim kıldı Mi'râc'a 'azîmet

165 Ebû Bekr aña kılmışdı vaşiyet
Ki 'arşı göricek ey kân-ı şefkat

Benüm'çün anda bir rek'at namâz kıl
Hudâ'dan bu kulna dile rahmet

Vaşiyet kıldığın Bû Bekr unuttı
Çü 'arşa ol Muqarreb buldı kırbet

Kılır nefsi için bir rek'at anda
Selâm virmezden evvel peyk-i Hazret

Didi kim yâ Resûlullâh unutma
Saña Şiddîk itdügin vaşiyet

170 Resûlullâh turup ol dem kıyâma
Kılup Şiddîk için bir daği rek'at

Selâm virmezden evvel yine Cibrîl
Didi kim yâ Muhammed Rabb-i 'İzzet

Buyurdı anuñ için cân u dilden
Daği bir rek'ata eyle ikâmet

Kıyâm idüp Habîbullâh fi'l-hâl
Çün itdi Fâtîha Sûresin kırâ'at

'Ayân oldı aña nîrân u ehli
Çü gördi vâlideynin der-'uqûbet

175 Gidüp 'aklı vü hall itdi elini
Saçup kevşer aña ol peyk-i Hazret

İfâkat bulup ol dem kaldurup el
Didi Allâhuekber kân-ı rahmet

Götürüp üznine el bağladı pes
 Kunûti okıdı anda temâmet

Oturup ka'deye pes kıldı itmâm
 Anuñ'çün vitre olupdur üç rek'at

Resûlullâh çü kıldı nefsi için
 Didiler ehl-i sünnet vitre sünnet

180 Daği Şiddik'ı için kılduğına
 Didiler vitre vâcibdür haqîkat

Hudâ'nuñ emri birle kılduğı'çün
 Didiler vitre farz ehl-i başîret

Olur pes târiki 'âşî vü fâsık
 Daği tekfîr ider anı şer'at

Hudâ'ya vahdetüñ haqqı'çün eyle
 Şalât-ı hamsi kılana 'inâyet

Habîb'üñ şer'i üzre dâ'im eyle
 Ki Sen'den umarız cümle hidâyet

185 Olur nûr-ı şer'at ile rûşen
 Anuñ göñli de oldı pür-şer'at

Bunuñ tafşîlini yazar *Meşâbilîh*
 İdüp rûşen kılur vâzîh rivâyet

Zevâtü'l-Erba'anuñ Hâzarda Dört Seferde İki Oldığınun Beyânundadır

Şalât evvel seferde iki rek'at
 Olupdur farz anuñ'çün kaldı müşbet

Hâzarda emr olundu pes ziyâde
 Seferde kaçır olundu ol ziyâdet

Muķîm olan kılar dördi temâmen
 Seferlerde müsâfir iki rek'at

- 190 Bununı naklin yazar *Tefsîr-i Kâdî*
Kılır Şiddîka'dan anı rivâyet

**Seferde Şalât-ı Şubh ve Mağrib Kaşr
Olunmadığını Aşlı ve Sebebi
Beyânundadır**

Şalât olur haķîkat başka her şef'
Dimüşdür cümle aşhâb-ı feķâhet

Şalât-ı şubh olur çün şef'-i vâhid
Pes andan olmadı hîç kaşra miknet

Şalât-ı mağribüñ şef'inden artık
Kalur gerçi ziyâde anda rek'at

Şalât olmaz çü bir rek'at anuñ'çün
Olunmadı pes anda kaşra ruşşat

- 195 Bununı naklin yazar *Şerh-i Hidâye*
Ara bul Hâķ'dan olursa hidâyet

**Kaşr-ı Şalât Seferde Havf Olıcak Naşş ile Müşbet
Emn Olıcak Mağzan Hârec Olmağın Sünnet ile
Müşbet Oldığından Mâ'adâ İ'tâ-i Raḫmânî Oldığınıñ
Beyânındadır**

Seferlerde olıcak havf u haşyet
Şalâtuñ kaşrıdır naşş ile müşbet

Velî emn olıcak mağzâ hârecden
Şalâtuñ kaşrıdır sünnetle müşbet

Degül kaşra sebeb mağzâ hârec havf
Taşadduķ kıldı anı Rabb-i 'İzzet

Ne kim kılsa 'atâ kullara Mevlâ
Ḳabûlı vâcib olur anuñ elbet

- 200 Bununı naklin yazar *Tefsîr-i Keşşâf*
Ara bul andadır keş ü kerâmet

**Seferde Kaşr-ı Şalâta Bâ'is ve Bâdi Kim
Olunduğının Beyânındadır**

Zevâtü'l-erba'a kim kaşr olundu
Daği şubh ile mağrib kıldı müşbet

Olupdur Ğazve-i Enmâr⁵⁰⁴ bâ'is
İder fi'l-i Resûl aña delâlet

Bunun naqlini *Tefsîr-i Ebû'l-Leys*
Murâd üzere yazar kılır hikâyet

**Evkât-ı Hamsede Gündüzde Vâkı' Olan
Namâzlarda Kıra'at İhfa ve Gicede ve Cum'ada
ve 'İdeynde Cehr ile Olunduğının Beyânındadır**

Muqaddem Mekke'de beş vaqt namâza
Olunmuş idi cehr ile bidâyet

205 Kılınurken şalât-ı zuhr ile 'aşr
Olurdu cehr ile Kıra'at tilâvet

Gelüp diñlerler idi anda küffâr
İderdi ba'zı taḥkîr u ihânet

Hiṭâb-ı nehy-i *Lâ-techer*⁵⁰⁵ Hudâ'dan
Ḥabîb'e nâzil oldu pes o sâ'at

Şalât-ı zuhrı 'aşrı kıldı ihfa
Resûlullâh idüp Ḥaḫḫ'a itâ'at

Muqarrer eyledi cehri daği hem
'İşâ vü şubh u mağribde o Ḥazret

210 Şalât-ı cum'a vü 'ideyn sonra
Medîne'de kılını ba'de hicret

'Adûdan anda yoğidi ezâ hîç
Anuñ çün cehr ile oldu kıra'at

⁵⁰⁴ 624 yılında gerçekleşen Gatâfan Seferi diye de bilinen gazve.

⁵⁰⁵ Hucûrat, 49/2.

Mağallinde namâzuñ cehr u ihfâ
Muhaşşal vâcib oldı tâ kıyâmet

Eyâ sâ'il su'alüñe cevâbı
Müfid ü muhtaşar kıldık be-gâyet

Bunuñ tafşilini yazar *Kifâye*
İşâret 'ârife eyler kifâyet

**Her Namâz Evvelinde Kıırâ'atdan
Muğaddem Okınan Tesbîhüñ Aşlı
Beyânundadır**

215 Olupdur İbn-i 'Abbâs'dan rivâyet
Haberde böyle gelmişdür haqîkat

Hudâ 'arşı su üzre halk idüp pes
Yaratdı dört melek zî-cism-i gâyet

Büyükükde muhaşşal her birine
İki yüz biñ yıl oldı tûl-i kâmet

Zebân u bâl ü dest ü pâlarına
Ne 'add vardur ne hadd u ne nihâyet

Buyurdu anlara 'arşı getürsin
'Ale'l-fevr eyleyüp emre itâ'at

220 Yapışdı çâr-rükn-i 'arşa ol dem
İdüben dördi dañı zûr u kuvvet

Kamusı dizleri üstine çökdi
Çeküp 'arşı getürmekde meşakkat

Diyüp *Sübhânekellâhümme* biri
Ve bi-hamdik ile kıldı bidâyet

Vetebârekesmük dir pes ikinci
Vete'âlâceddük dir şâliş ol vaqt

Çehârüm *Lâ ilâhe ğayriük* dir
 Hudâ'dandur her işe sa'î miknet

225 Bu dört tesbîhi çün didi ol emlâk
 Olup maqbûl 'indellâh o sâ'at

Olara kim 'arşı götürmege âsân
 Hudâ virdi o demde havl u kuvvet

Ol emlâki bu tesbîh hürmetine
 Cenâbına muqarreb kıldı Hâzret

Bu tesbîh ile başlayan namâza
 Bulur pes Hâk'ka anlar gibi kırbet

Emânet hamlini tât yükini
 Götürmege virür Hâk zûr u tât

230 Bu tesbîh ile başlamak namâza
 Anuñ çün sünnet oldu tâ kıyâmet

Bunu dañi yazar *Şerh-i Dekâik*
 Ara bul anda tafşilin hâkîkat

Namâzuñ Her Rek'atında Rükû' Bir Secde İki Olduğnuñ Sebebi Beyânundadır

Şalât içre buyurdu Rabb-i 'İzzet
 Rükû' eyleñ sücûd eyleñ hâkîkat

Egerçi bunda âyet mücmel oldu
 Tevâtürle velâkin oldu müşbet

Rükû' bir secde iki olduğına
 İder fi'l-i Resûlullâh delâlet

235 Rükû' çün Vâhid'i işbât içündür
 İki secde iki şâhiddür elbet

Didiler ba'zılar bir secde Mevlâ
 Buyurmuş idi iblise hâkîkat

Çü iblîs itmedi bir secde anda
Aña rağmen kılundu iki secdet

Yaradulduğına toprakdan insân
Dinildi secde-i evveldür âyet

Yine toprak olısar âhîr-i kâr
İkinci secdeden oldur işâret

- 240 Bunun naklin yazar *Şerh-i Dürer*'de
Ara kim bulasın andan dirâyet

**Şalât-ı Hamsenüñ Ka'delerinde Okınan
Taḥiyyâtuñ Beyânundadır**

Şeb-i Mî'râc'da Sultânu'n-nebiyyîn
Maḳâm-ı vuşlata buldı çü ḳurbet

Taḥiyyât u şalât u tayyibâtı
Ḥudâvendine okıdı o Ḥazret

Selâmu raḥmeti vü berekâtı
Ḥabîb'ine buyurdı Rabb-i 'İzzet

Murâd idindi anda kân-ı raḥmet
Selâmullâhdan ḥazız ala bu ümmet

- 245 Didi olsun selâm-ı Ḥaḳ bize hem
'İbâd-ı şâlihîne daḫi her vaḳt

Didi pes peyk-i Ḥazret daḫi ol dem
Ḥudâ birdür iderün ben şehâdet

Muḥammed kulıdır daḫi resûlı
Buña daḫi iderün ben şehâdet

Ḳabûl-i Ḥazret-i Ḥaḳ oldığı'çün
Okınur pes ḳa'delerde taḥiyyat

Taḥiyyâta teşehhüd dindi zîrâ
Sonunda var çü tevḥîd u şehâdet

250 Bunuñ naqlin yazar *Envâr-ı 'Uşşâk*
Ara kim bulasın ma'sûka vuşlat

**Taḥiyyâtuñ Fazîleti ve Sevâbı
Beyânındadır**

Ḥaberde böyle gelmişdür rivâyet
Ki bâğ-ı cennet içre Rabb-i 'İzzet

Taḥiyyât adlu bir ağaç yaratdı
Yücelüğine irmez ḥadd u gâyet

Şalât adlu pes bir murğ-ı büzürğüñ
Yaratdı ol şecer üstinde müşbet

Ol ağacuñ dibinde daḥi bir 'ayn
Yaratdı ṭayyibât adlu o Ḥazret

255 Kaçan kim bir kul işbu üç kelâmı
Namâz içinde itseydi kırâ'at

İner ol murğ ağaçdan bir kez 'ayna
Talup çıkar kanadın silker elbet

Anuñ her kaṭresinden bir melek Ḥaḳ
Yaradur şübhesiz bilgil ḥaḳîḳat

Dilerler mağfiret Ḥaḳ'dan ol emlâk
Taḥiyyât okıyana tâ kıyâmet

Bunuñ naqlini *Kimyâ-yı Sa'âdet*
Yazar anda ara bul sen sa'âdet

**Her Du'ânuñ Evvelinde yâ Evsâtında yâ
Âḥîrinde Şalât-ı Şerîfe Okındıḡunuñ
Sebebi Beyânındadır**

260 Enes Ḥazretleri kılurdu rivâyet
Buyurmuşdur Resûl-i Rabb-i 'İzzet

Baňa eyleñ du'âñuzda şalavât
Du'âñuz tâ bula Hâk'dan icâbet

Şalât olmayıcak baňa içinde
Bilüñ maqbûl-i Hâk olmaz 'ibâdet

Du'â mevķûfdurur dâ'î sonunda
Şalât itse baňa bulur icâbet

Şalât itmezse baňa reddolunur
İder pes eski 'ayb issine 'avdet

265 Şalât içre Resûl'e pes şalavât
Şalavâtdur şurûṭ-i isticâbet

Bunuñ naqlin yazar Şerh-i Fezâ'il
Ara kim bulasın andan fazîlet

Her Şalâtuñ Sonunda Teşehhüdden Sonra Şalavât Okındıġunuñ Sebebi Beyânundadır

Gelüpdür *Ravza'* da işbu rivâyet
Dimüşdür anı erbâb-ı tarîkat

Añılsa her kaçan ism-i Muḥammed
Şalât olur aña naşş ile müşbet

Namâz içre taḥiyyâtuñ sonunda
Añılur pes çü nâm-ı Şâh-ı ümmet

270 Anuñ'çün her şalâtuñ âḫirinde
Şalavât okınur ba'de't-taḥiyyat

Şalavât içre ki pes İbn-i Mes'ûd
İdüp işbu şalavâtı bidâyet

Didi yâ Rab Ḥabîb'e raḥmet eyle
Ḥalîl'e nitekim itdüñdi raḥmet

Şalavâtuñ biliñ bu efdâlidür
K'olunur her şalât içre kırâ'at

**Fî-Beyâni Ma'nâyı Efdâlü Şalavâti 'Alâ
Nebiyinâ Muḥammed 'Aleyhi's-selâm
Kemâ Yuḳâlu Allahümme Şalli 'Alâ
Muḥammedin Kemâ Şalleyte 'Alâ İbrâhîm**

Elâ ey sâ'il-i erbâb-ı fazîlet
Şalâtuñ ma'nası budur ḥaḳîḳat

275 Ḥabîb'e yâ İlâhî raḥmet eyle
Ḥalîl'e nitekim itdüñdi raḥmet

Bunuñ ma'nası budur fi'l-ḥaḳîḳa
Velâkin añlamakdur bunı ḥikmet

Ḥalîl'e evvel olan enbiyâdan
Ziyâde raḥmet oldığına nisbet

Ḥabîbullâh pes cümle selefden
Dimek olur ziyâde eyle raḥmet

Ḥalîl daḥi selefdür çün Ḥabîb'e
Anuñ çün pes şalât olur müretteb

280 Bu ma'na-yı ḥaḳîḳîdür muḥaḳḳaḳ
Bunu ancak bilür erbâb-ı ḥikmet

Yazar ba'zı kütüb bu bahşi gerçi
Velî maḳşûd olunmamış işâbet

Bi-'avn-i 'Âlim-i sırr-ı ḥafiyyât
Bi-luṭf-i Vâhib-i cûd u 'aṭiyyet

Bu maḳşûd 'uḳdeyi ḥallitdi Sa'dî
Raḥîmâ ol kuluña eyle raḥmet

Ḥabîb'ün ḥürmetine daḥi yâ Rab
Okıyup dinleyenler bula cennet

- 285 Yazınmağa daği tâlib olanuñ
Gözi nûrını sakla ez-kedûret
- Derûnında olanı bu kitâbuñ
İden ezber ziyâd ola feşâhat
- Naşîb eyle İlâhî cennet içre
Müşerref ola didâruñla ümmet
- Münevver ola nûr-ı hikmetüñle
İden beş vakte vaqtinde ikâmet
- Mütena'im olalar ni'metüñle
Muhammed ümmeti der-bağ-ı cennet
- 290 Ola Rıdvân aña râğîb cinânda
Kitâbuma kılanlar bunda rağbet
- İşidüp bu du'âmı diyen âmîn
Du'âsı hayr ile bula icâbet
- 'Ayân haqq ile yazup yazdıran hem
Cinân içinde bula Haqq'a kırbet
- 293 Muşannif rûhı için Fâtiha'yı
Okıyuben bula 'indellâh kırbet

Temmet

KAYNAKLAR

- Akçay, Ali İhsan (2011), *Türk Edebiyatında Manzum Akâid-nâmeler: İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Aydın, Ahmet (2016), "Manzum Fıkıh Metinleri-I". *Usûl İslam Araştırmaları* S. 26, s.137-150.
- Çelebioğlu, Âmil (1998), *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Daş, Abdurahman (2003), "Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 165-207.
- Karaca, Songül (2012), *Kadızzâde Mehmed Efendi, Manzume-i Akâid (İnceleme-Tenkritli Metin-Sözlük-Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karaman, Hayreddin (1996), "Fıkıh" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1-14.
- Karaman, Hayreddin, Çağrıçı, Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin (2014), *Kur'an Yolu Meâlî*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kılavuz, Ahmet Saim (1989), "Akaid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2, 212-216.
- Kırkıl, Harun (2006), "Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7, 433-476.
- Kiremitçi, Ferdi (2012), "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzum Akâid-nâme Örneği", *Turkish Studies*, 7/1, 1501-1539.
- Levend, Âgâh Sırrı (1972), "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 76-80.
- Memduhoğlu, Adnan (2016), "İlmihal Edebiyatının Tarihi Serencâmı", *EKEV Akademi Dergisi*, 66, 21-49.
- Merdin, Saadettin (1999), *Mızraklı İlmihal'in İtikadî Açısından Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Sa'dî Efendi, *Kaside-i Sa'dî* (1282), Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Böl. Nu.: MC_YzK0509, vr. 2a-13b.
- , Atatürk Kitaplığı Nu.: Bel_Yz_K1129, 10b-18b.
- , Atatürk Kitaplığı, Hasan Cafer Ergin Böl. Nu.: 901, 22-35.
- , Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Böl. Nu.: OE_Yz_0574, 153b-161a.
- , (1186), Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Böl. Nu.: OE_Yz_0607, 20b-33a.
- , Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Böl. Nu.: OE_Yz_0619, 152a-160a.
- , Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Böl. Nu.: OE_Yz_0738, 19a-32a.
- , (1166), Millî Kütüphane Nu.: 06 Mil Yz A 2904/2, 41b-51b.
- , Millî Kütüphane Nu.: 06 Mil Yz A 2564, 4b-16b.
- , Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu.: 5004, 14b-27a.
- , (1177), Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdadlı Vehbi Efendi Böl. Nu.: 1563, 37b-49a.
- , Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdadlı Vehbi Efendi Böl. Nu.: 1565, 61a-69a.
- , Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl. Nu.: 3569, 4b-14b.
- , Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Böl. Nu.: 1933, 82b-92a.
- , (1176), Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Böl. Nu.: 4031/4, 184b-202b.
- Yıldız, Alim (2009), "Müellifi Meçhul Bir Şurûtu's-Salât Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 / 2, 175-187.